

extensa carta, quan passa a tractar d'un tema polític ben diferent, si bé vagament afí a l'anterior. O bé en una on passa a parlar de cosa enterament inconnexa, encetant també paràgraf: «*Endemés*, no em sembla natural que t'estranyis que alguna vegada em recordi de tu... que tens oblidats els teus amics» (retret amical a un jove atrafegat, desterrat a una ciutat no massa amiga on s'ha de guanyar la vida, 2-iv-1902); «Així anem tirant com tots els fills d'Adam i Eva. *Endemés* a nosaltres ens sembla que l'explicació del mal ---», carta d'Amadeu Vives al mateix (en la fatídica tardor de 1923). Però també era de la novella, i en la ploma dels més genuïns: «—Albert, sigues home, pas criatura, reddeu --- i emprenguérem la marxa, cap a Ribelles, mentre l'Arbós, com represent el fil d'una conversa interrompuda, em deia amb accent que procurava fer bondados: —*Endemés*, tornant-hi, no li girem el cap enrera: Déu nos en guard d'un 'ja està fet'; fem's-e càrrec de que ara el galliner ja està esvalotat ---», Mrn. Vayreda (*Puny.* 1, xvi, 247 (194)).

Pocs escriptors l'han usat tant com aquell a qui s'adreçaven aquelles lletres: «Tant com he anat sabent la seva història, que *endemés* no nega ni amaga a ningú, he hagut de deixar de banda les explicacions successives que m'havia imaginat de la seva expressió juvenívola» (*L'Avi dels Mussols*, v, 155); «Jo sé la paraula, venturos Rotlan, que esvanirà l'encís de l'enamorament. *Endemés*, Oriana es sentirà orgullosa del compliment que li faig emprant les seves andròmines»; «—Potser que anéssiu, Elionor, a donar una mirada a les quadres --- —No estic d'humor, i els parrots mereixen un acolliment jovial. *Endemés*, no passeu ànsia, Comte. No se'n tornarà cap parrot sense el seu benenar ---» (*L'Amor Traïdor*, iv, 77; vi, 105); «L'amo, que també era pare de família, ja es penedia d'haver pujat. —*Endemés*, senyora, no s'hi enfundi. Com vol que les conegui si ---» (*Les Llàgrimes de St. Ll.* 1, § 2, 25).

En estil doctrinal: «Per --- la comparació amb la formació d'un ideal de bella femení, hem parlat d'un ideal de finesa i --- ara voldrem saber per què --- l'home s'esforça a realitzar-lo. I *endemés* ¿podem parlar d'un ideal de finesa, com parlem d'un ideal de bella o de bondat?»; «Contràriament a les afirmacions --- l'estat de barbàrie --- haurem de considerar-lo originari ---. Però *endemés* tampoc ens interessa aqueixa discussió que ens duria a l'estudi, fora de lloc, de la mentalitat primitiva» (*Rev. de Valors del S. XIX*, *Esp. de Fi.* vii, 161; viii, 168); «El Sr. Cruïlles hi toca. *Endemés* el seu cinisme és massa elegant per a acabar en sermó»; «—Pina, Pina... —Una ampolla d'Allella, no? —*Endemés*, que s'anomeni com se vulgui, sabeu? —Oh, ja, ja...» (*Pina*, i, § 4, 48; iv, § 2, 89); «—Esclau! Cafè, puro i cigaló. Un dia és un dia. *Endemés*, companys, don Tomàs té raó. Avui ens ha aflluixat cinquanta andoles per al míting del Tívoli» (*Prometeu*, iv, 78).

És possible que ja tinguem una anticipació, potser no ben igual, d'aquesta moderna reeixida, en una al·legació de pagès instruït, en el S. xvi: «los abats ---

ab aqueixos senyors no s'i acosta tothom, *endemés*, com no sien persones com jo, de semblant condició; y axí, no puc dir si sabien los drets» Solsona, a. 1588 (BCEC 1908, 138); i en un pla de llenguatge més camperol, i amb diferent matis, 'en allò que no em toca', en un poeta popular menorquí: «Greu me sab d'aquell estrop / qui pega, i no fa tai - / greu me sab menjat mestai / i *endemés* que hi hagi blat», Camps Merc. (*Folkl.* 1, 178).

El que no sembla haver estat mai veritable català, és la derivació parasintètica abstracta *demasia* que va crear el castellà sobre *lo (que está) de más*, d'on tragué després el seu *demasiado*, tan important. És veritat que trobem un parell de casos de *demasiat*, *-ada* en JoMartorell. Els entesos no creiem en la rebregada afirmació dels «castellanismes del Tirant» (quasi cap no revela més que la ignorància dels qui ho han repetit tant); i tanmateix aquí n'hi ha un (reconec que em vaig sentir en el cas de comprovar el primer en l'edició princeps, i no gosarí declarar que es tracti d'una interpolació del corruptor d'estil i publicador Galba): «Veja la Majestat Va. lo desorde del vostre Imperi, ni lo punt en què estava ans que Tirant vingués en aquesta terra. —Callau, donzella, per mercè —dix Tirant— e no vullau dir tantes *demesiades* paraules de mi», «per ço com sé que-m seria denegat per Va. Altesa, seria *demasiat* lo demanar, fins a tant que l'excel·lència vostra me mane que parles» (cap. 229, 132. Riq., 670, 364 = Ag. iii, 69; ii, 84). Una flor no fa estiu, i de tota manera observem que és amb *-me-* (derivat del cat. *de més*, no pas *demasiat* com imprimí bàrbarament el senyor Riquer), i que el significat no és 'massa, masses', gramaticalitzat, com en castellà, sinó 'excessives', 'pretensió excessiva': calc, més aviat que simple castellanisme.

El català modern usa la locució concessiva *per més que* equivalent planer i correctíssim del clàssic *per bé que*, dels moderns (*amb*) *tot i que*, i del més artificios, mai gaire usual i més aviat afrancesat *bé que* (no se sap per què alguns últimament voldrien generalitzar aquest). També ha estat poc o molt usual, almenys en bastantes comarques, una forma abreujada, més familiar *més que* (generalment *més que fos, més que sigui*); en els dos primers casos és ponderatiu 'ni que, amb tot i que sigui tant com': «Robadora de l'amor, / princesa de l'Aquitània, / què vols? — lo moro li diu, / *més que* sia la meva ànima!», *Canigó* vii, v. 244; «era precis, doncs, detenir l'avenç de l'enemic, *més que* fos tan sols deu minuts, per guanyar temps», Marian Vayreda (*Carlinada*, cap. 5, p. 75); «parlava ab to de falset y a crits, com si tractés ab sords, per lo que se'l sentia bé, *més que* fos cent passes lluny», id. (*Sang Nova*, i, § 4, 23). Qui sap si el punt de partida es trobaria en frases com «Mes que si qualcú ---» (veg. *EIXAUGAR*) ross. a. 1317 (*RLR* xxx, 265), encara que no hi tingui altre valor que el de 'però'.

En gran predicament popular el trobo avui a les comarques d'Alcoi, Maestrat, Tort. i Capcir: «Dir lo que vol cada ú / és fer lo de Çafandòria, / que dia lo que volia / *més que* fóra una baldòria», «Digueu sempre